

Covid-19 Kapsamında Uzaktan Eğitim Sürecinin Lisansüstü Öğrencilerin Algısındaki Yeri: Kırıkkale Üniversitesi Örneği

Tayfun Arar^{1*}, Melahat Öneren², Gülşen Yurdakul³

^{1,3}Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Kırıkkale, Türkiye
ORCID: T. Arar (0000-0001-6132-1121), M. Öneren (0000-0002-4255-9422), G. Yurdakul (0000-0003-2064-0278)

Özet

Bu çalışma, pandemi sürecinde uzaktan eğitimi deneyimleyen öğrencilerin görüş ve algılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda katılımcılar, amaçlı örneklem ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında lisansüstü eğitim görmekte olan öğrencilerden (n=7) seçilmiştir. Çalışmada derinlemesine analiz yapabilmek için fenomenolojik yaklaşım ile nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme tercih edilmiştir. Veriler MAXQDA 2020 paket programı ile analiz edilmiştir. Görüşme pandemi sebebi ile çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre katılımcılar için uzaktan eğitimin en avantajlı yönü zaman olurken; en dezavantajlı yönleri ise iletişim-etkileşim eksikliği, internet altyapısı ve ifade aktarım gücü olarak belirlenmiştir. Uzaktan eğitimin aynı anda hem avantaj hem de dezavantajı olacak şekilde çift yönlü etkisinde ise en yüksek skoru derse erişim almıştır. Katılımcılara göre uzaktan eğitimin öncelikli olarak iyileştirilmesi gereken temel eksikliklerinin başında etkileşim-iletişim sorunsalı ile altyapı yetersizliği gelmiştir. Çalışma kapsamında kategorize edilen tüm ana kodların ortak faktörü ekonomi olarak belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların çoğunluğuna göre eğitimin geleceğinin hâlâ örgün öğretimde olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları uzaktan eğitimin gelecekte daha da geliştirilerek, pandemi gibi sadece zaruri durumlarda kullanılan bir alternatif olmaktan ziyade, kısmi dersler için örgün öğretim yerine kullanılabilmesi açısından yol gösterici niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: uzaktan eğitim; covid-19; pandemi; nitel veri analizi

The Place of Distance Education Process in the Perception of Graduate Students in The Scope of Covid-19: The Case of Kirikkale University

Abstract

This study aims to examine the views and perceptions of students who have experienced distance education during the pandemic process. In this context, the participants were selected with purposive sampling from the ones who are master students in Business Administration Department of Institute of Social Sciences in Kırıkkale University (n = 7). Interviewing, one of the qualitative data collection methods, with the phenomenological approach was preferred in order to make in-depth analysis in the study. The data were analyzed with MAXQDA 2020 package program. The interview was conducted online due to the pandemic. According to the findings of the study, while time is the most advantageous aspect of distance education within the scope of the participants, the most disadvantageous aspects are the lack of communication and interaction, internet infrastructure and difficulty in expressing. Access to the course received the highest score in the dual effect of distance education, which is both an advantage and a disadvantage at the same time. According to the participants, the main deficiencies of distance education that should be improved primarily were the problem of interaction-communication and lack of infrastructure. The common factor of all main codes categorized within the scope of the study was determined as economy. Also, according to the study, it was determined that the future of education is still in formal education according to the majority of the participants. According to the majority of the participants, it was determined that the future of education is still in formal education. The findings of the study are guiding in terms of being used instead of formal education for partial courses rather than being an alternative to be used only in necessary situations such as pandemics by further developing distance education in the future determined.

Keywords: distance education; covid-19; pandemic; qualitative data analysis

1. GİRİŞ

2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan (Cahapay, 2020: s. 1) ve 2020 yılının başlarında

küresel pandemi olarak ilan edilen COVID-19 neticesinde ülkeler sosyal, ekonomik ve sağlık alanlarında eş benzeri görülmemiş bir duraklama dönemine girmiştir (Greenhow ve Chapman, 2020: s. 341). Ulusal literatürdeki yönetim alanında yapılan çalışmalarda, işletmelerde fayda sağlaması sebebiyle genel bir giriş kapsamında kullanılan "küreselleşen dünya ile birlikte" ya da "sınırların ortadan kalktığı dünyamızda" ifadeleri ile anlatılan küreselleşme olgusu; salgın zamanında tüm dünyaya kısa

*Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Tayfun Arar, Email: tayfunarar@kku.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date: 10.03.2021
Kabul Tarihi / Accepted Date: 02.05.2021

Doi: 10.26701/uad.894810

ve uzun vadeli zararlar getirmiştir. Feng vd. (2020: s. 167) bu durumu; şehirleşmenin ve uluslararasılaşmanın hızlanması ile salgının herhangi bir yerde başladığı zaman, etkilerinin insanlara, topluma ve ekonomiye tarihteki herhangi bir döneme göre çok daha yıkıcı olduğunu belirterek desteklemektedir. Öyle ki Oğurlu'ya göre (2020: s. 793) pandemi sonrasında uluslararası işbirliğinin azalarak daha az "küresel" bir dünya bizi beklemektedir. Teknolojinin gelişmesi, ulaşımın hiç olmadığı kadar kolay olması ve ülkeler arasındaki sınırların kalkmasına ek olarak; özellikle salgının ortaya çıktığı ülke, Çin gibi 1.39 milyarlık popülasyonu ile (Çin Ülke Profili, 2020) dünya nüfusunun yaklaşık %20 sine sahip (worldometers, 2020) ve ihracatta dünya birincisi bir ülke olduğunda (Statista Research Department, 2020) bu süreç daha da hızlanarak tehlikeli bir hâl alacaktır. Dünyanın adeta üretim merkezi haline gelen Çin'in global anlamdaki ticaret hareketleri ve nüfusu gibi (Temel ve Ertin, 2020: s. 64) nitelikleri sebebiyle virüs sırasıyla Tayland, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Vietnam, Singapur, Avustralya, Nepal, Avrupa Kıtası, Malezya, Kanada, Orta Doğu ve Rusya'da; en nihayetinde de Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde görülmüş; Dünya Sağlık Örgütü ise nihayetinde 11 Mart 2020 tarihinde küresel pandemiye deklare etmiştir (Zheng vd., 2020: s. 1). Ülkemizde de ilk vaka bu tarihte açıklanmıştır. Günümüzde DSÖ'nün açıkladığı verilere göre toplamda 150.989.419 vaka, 3.173.576 ölüm bulunmaktadır (DSÖ, 2021). Pandeminin bu denli etkili olmasında Çin'de ortaya çıkması ve küreselleşmenin etkileri dışında küresel bağlamda sağlık alanında otorite olan kuruluşların ve öncül ülkelerin kriz yönetiminde başarısız olması da yer almaktadır. Öyle ki DSÖ, ilk vakanın ortaya çıktığı tarihten bir ay sonra uluslararası kamu sağlığı acil durumunu ilan etmiş, üç ay sonra da küresel pandemiye deklare etmiştir (Oğurlu, 2020: s. 796). Bununla birlikte aynı çalışmaya göre kriz yönetiminde yetersiz kalan tek kurum DSÖ değildir. Birleşmiş Milletler, G7 ülkeleri ve Avrupa Birliği de ona eşlik etmiştir. Bu kurumlar yetki ve sorumluluk sahibi olmalarına karşın krizin belirtilerinin iyi algılanması ve değerlendirilmesi aşaması ile kararların alındığı ve yürürlüğe konduğu hazırlık aşaması şeklindeki kriz yönetiminin etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için gereken ilk adımlarda (Aykaç, 2001: s. 129) başarısız olmuşlardır. Diğer yandan ülkeler pandemi sürecinin etkilerini en aza indirgeyebilmek ve bu sorunu çözebilmek için çeşitli adımlar atmıştır. Bu önlemler arasında kamusal etkinliklerin ve toplanmaların yasaklanması, işyerlerinin kapatılması, karantina uygulamaları, yurt içi ve uluslararası taşımacılığın kısıtlanması, test yaptırılması ve temasların takibi ile eğitim kurumlarının kapatılması olmuştur (Aristovnik vd., 2020: s. 2).

Pandemi ile birlikte toplumların sosyal, siyasi, ekonomik ve sağlık gibi ana damarları derinden etkilenmiştir (Feng vd., 2020: s. 167). Gelişmiş ülkelerin dahi gayri safi yurt içi hasıllarında durgunluklar meydana gelmiş, işsizlik

oranları artmış ve üretim durma noktasına gelmiştir. Sağlık sistemlerinin ise gelişmiş ülkelerde çöktüğü, sağlık personelinin ve materyallerinin yetersiz kaldığı süreç içerisinde gözlenmiştir. Sayılan bu alanlar dışında toplumların etkilenen bir diğer yapı taşı da eğitim olmuştur (Cahapay, 2020: s. 1). Toplumların geleceğini oluşturacak bireylerin yetişmesi kapsamında eğitimin önemi yadsınamaz. Bununla birlikte bu sistem içindeki son halkayı oluşturan üniversitelerde verilen yükseköğretimin ise önem derecesi oldukça yüksektir. Çünkü yükseköğretim; öğretme ve eğitme misyonu dışında, bilgiyi aktarma, araştırma yapma ve topluma hizmet vazifelerini de yerine getirmektedir. Eğitimin ise temel unsurları arasında öğrenciler yer almaktadır. İşletmelerin değerinin, devamlılığın ve genel ekonominin belirlenmesinde müşterilerin; dolayısıyla tüketicilerin önemi ne ise eğitim sektöründe de öğrencilerin önemi aynıdır. Pandemi ile birlikte herkesin hayatına; pandemiden önceki yaşamlarındaki alışkanlıklarını radikal bir şekilde değiştirmesi gerektiği anlamına gelen ve ilk kez yönetim alanında kullanılmış olan (Chapay, 2020: s. 1) "yeni normaller" girmiştir (Dwivedi vd., 2020: s. 1-2). Eğitim alanındaki yeni normal ise uzaktan eğitim olarak karşımıza çıkmıştır (Khalili, 2020: s. 2). Çünkü uzaktan eğitim, hükümetlerin insanlara evde kalmalarının gerekliliğinin eğitime de yansması neticesinde teknolojinin de gelişmesi ile öğrenciler ve öğretmenler arasındaki tek iletişim ve öğrenim yolu olarak sunulmuştur (Zheng vd., 2020: s. 1). Uzaktan eğitimin etkililiğinin ve geçerliliğinin hâlâ tartışıldığı günümüzde, yaklaşık dokuz aylık bir süreçte deneyimleme sürecinin olgunlaşması ile birlikte öğrencilerin algıları nezdinde değerlendirme ihtiyacı doğmuştur. Uluslararası ve ulusal literatürde uzaktan eğitimi öğrenciler nezdinde inceleyen çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Demirkan vd.'ne göre (2016: s. 74) konu öğrenciler ile birebir görüşme yapılarak nitel çalışmalarla daha net ortaya konulabilecektir. Bu kapsamda araştırmada uzaktan eğitimin öğrenci algısındaki etkililik düzeyini ölçmek, artı ve eksi yönlerini irdelemek, eksikliklerinin ne şekilde giderilebileceğini ölçerek gelecekte güçlü bir alternatif olma ihtimalini değerlendirmek amacıyla bir devlet üniversitesinde lisansüstü öğrenim gören öğrenciler kapsamında gerçekleştirilmiş olup; konuyu derinlemesine analiz edebilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

1.1. Küresel Pandemiler

Dünyanın, tarihin akışını değiştirerek uluslararası kuraları yeniden yazan küresel pandemilerle (Oğurlu, 2020: s. 793) zaman zaman savaştığı görülmektedir. 14. yüzyılda veba, 15 ve 17. yüzyılda çiçek hastalığı, 19. yüzyılda sarıhumma ve Afrika sığır vebasının (Oğurlu, 2020: s. 793) yanı sıra 18. yüzyılda 1729 ve 1780 yıllarında gerçekleşen iki pandemi, 19. yüzyılda 1830 ve 1889 yıllarında gerçekleşen iki pandemi, 1918 yılında gerçekleşen İspanyol gribi, 1957 yılındaki Asya gribi, 1968 yılında Hong Kong gribi (Temel ve Ertin, 2020: s. 64), yakın tarihteki kuş gribi ve domuz gribi gibi pandemiler meydana gelmiştir.

Tüm bunların içinde günümüzde yaşadığımız pandemi-den daha fazla olacak şekilde küreselleşmenin olumsuz etkilediği küresel kriz İspanyol gribinde görülmüştür. Bunun sebebi ise o yıllarda buharlı taşımacılık ile gelişen ulaşım ağı ve dünya savaşı ile artan askeri hareketlerdir (Temel ve Ertin, 2020: s. 66). İspanyol gribi 1 yıllık süre içerisinde, arkasından meydana geldiği, pek çok ülkenin katıldığı ve dört yıl süren I. Dünya Savaşı'ndaki can kaybı sayısından defalarca kat fazla kişinin ölümüne sebep olmuştur (Temel ve Ertin, 2020: s. 65). Öyle ki o dönemdeki can kaybı sayısının dünya nüfusuna oranı %2.7 olarak belirlenmiştir (Oğurlu, 2020: s. 796). Bu oran günümüzde yaklaşık 212 milyon insana eş değerdir. İspanyol gribinde sağlık ve eğitim gibi kamusal hizmetlerde insan kaynakları kapsamında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır (Temel ve Ertin, 2020: s. 68). Bu bağlamda virüsün ortaya çıktığı ülkelerde okullar, kiliseler, tiyatrolar ve diğer kamu toplanma alanları kapatılmıştır (Wise, 2020: s. 55). Bunun sebebi ise virüsün yayılımını durdurmadan ziyade öğretmenlerinin birçoğunun enfekte olmasıdır (Heffer, 2020: s. 36). Okulların kapanarak eğitime ara verilmesi sadece İspanyol gribi ile sınırlı kalmamış, daha yakın tarihte gerçekleşen ve yine Çin'de ortaya çıkan SARS virüsünde de gerçekleşmiştir (Toquero, 2020: s. 1). Bu bağlamda aradan 100 yıl geçmesine, teknolojinin ve sağlık sisteminin bu denli gelişmesine karşın; insanoğlu mikroskobik bir canlı karşısında hâlâ aciz kalmakta ve çare ya da çözüm bulunana dek 100 yıl önceki önlemlerle virüsten kaçınma ile yetinmektedir. Her pandemi gibi COVID-19 da insanlığı sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olarak etkilemiştir (Akat ve Karataş, 2020: s. 3). Fakat COVID-19'u kendinden önceki pandemilere göre farklı kılan yönü ise toplumları öngörülemez bir şekilde etkilemiş ve etkilemeye devam edecek olmasıdır (Aristovnik vd., 2020: s. 2).

1.2. Covid-19, Eğitim ve Uzaktan Eğitim

Son 50 yılda eğitim sektörü dünya çapında muhteşem bir gelişme göstermiş olsa da COVID-19, eğitim sistemlerinin karşılaştığı en büyük zorluk olarak ortaya çıkmış (Daniel, 2020: s. 91) ve küresel anlamda yükseköğretim üzerinde oldukça geniş çaplı bir etki oluşturmuştur (Crawford vd., 2020: s. 10). Dünya pandemi ile yüzleşirken yükseköğretim kurumları tam kalbinden denilebilecek şekilde öğrencileri nezdinde etkilenmiştir (Aristovnik vd., 2020: s. 18). UNESCO (2021) verilerine göre 30 Nisan 2021 tarihi itibarı ile COVID-19 sebebiyle dünyada etkilenen öğrenci sayısı toplamda 170.240.920'dir. Daha önceki pandemilerde olduğu gibi COVID-19'da da sosyal etkileşimin en aza indirgenebilmesi amacıyla üniversiteler pek çok ülkede kapatılmıştır (Toquero, 2020: s. 3). Pandemi ile birlikte yükseköğretim kurumlarında başta kaynak ülke olan Çin olmak üzere (Feng vd., 2020: s. 167) yeni normal adı altında yüz yüze eğitim durdurulmuş, uzaktan eğitime geçilmiş (Greenhow ve Chapman, 2020: s. 343), fiziksel aktiviteler ve etkinlikler iptal edilmiştir (Mok vd., 2020: s. 1). Ülkemizde ise pandemii sürecinin

başlarında üç haftalık bir ara verileceği ilan edilmiş olsa da, sürecin daha uzun bir dönemi kapsayacağına belirlenmesiyle kapanma ve uzaktan eğitim ile devam etme süresi günümüzde hâlâ devam edecek şekilde uzatılmıştır (Telli Yamamoto ve Altun, 2020: s. 28).

Uzaktan eğitim, UNESCO (2015) tarafından "eğitim ve öğretimde açık erişime odaklanması ile karakterize edilen, öğrencileri zaman ve mekân kısıtlamalarından kurtaran, bireylere ve öğrenci gruplarına esnek öğrenme fırsatı sunan öğretim şekli" olarak tanımlanmıştır. Pandemi sebebi ile geçiş yapılan uzaktan eğitim, gelişmiş ülkelerde geleneksel eğitime güçlü bir alternatif olarak düşünülebilirken; ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde internet hizmetlerinin ve ilgili teknolojilerin sınırlı olması gibi sebeplerle sıkıntılı olabilmektedir (Zheng vd., 2020: s. 1). Aslında uzaktan eğitim, eğitim alanında yeni bir tür olmayıp pandemiden önce de bazı derslerde tercih ediliyordu; fakat eskiden sadece geleneksel eğitime alternatif olarak sunuluyordu. Haliyle eğitim arzı kapsamında üniversitelerin ve ülkelerin alt yapıları talebi karşılayabiliyordu. Fakat ani geçişle birlikte üniversitelerdeki donanım eksikliği, yazılımın sıkıntılı olması ve aynı anda bu kadar öğrencinin derse katılımını kaldırarak kapasitenin olmaması sorun arz etmektedir (Feng vd., 2020: s. 168). Bu durum dışında; bağlantı maliyeti, teknoloji, yetersiz teknolojik beceriler, materyal eksikliği, etkileşim problemleri ve öğrenmenin etkililiğindeki soru işaretleri ile eğitim talebini karşılama düzeyi de uzaktan eğitimin genel bağlamdaki dezavantajları olarak araştırmalarda yer almaktadır (Feng vd., 2020: s. 167; Mok vd., 2020: s. 1; Toquero, 2021: s. 163). Ayrıca uzaktan eğitime hızlı geçiş sürecinde yükseköğretim kurumlarının bünyelerindeki farklı fakültelerin ve öğrencilerin gereksinimlerini karşılayabilecek bir yazılım altyapısı bulunmamaktaydı (Piotrowski ve King, 2020: s. 62).

Uzaktan eğitimde öğretmen/öğretmen, öğrenci ve teknoloji olmak üzere üç temel unsur bulunmaktadır. Teknoloji, pandemi ile birlikte baskın ve aktif rolünü sürdürse de; öğretmenler ve öğrenciler duruma adapte olurken daha pasif kaldılar (Feng vd., 2020: s. 168). Dolayısıyla öğretmenler ve öğrenciler nezdinde uzaktan eğitimin oluşturduğu bazı sorunlar bulunmaktadır (Zheng vd., 2020: s. 1). Çevrim içi öğretim, eğitmenlere öğrencilerin işbirlikçi bir şekilde öğrenme ve etkileşim elde etmelerine olanak sağlayacak şekilde sanal bir sınıf ortamı oluşturma ihtiyacını gerekli kılmıştır (Toquero, 2021: s. 163). Özellikle uzaktan eğitime aşına olmayan öğretmenler için, dersi öğrencilerin ilgisini çekebilecek ve onların motivasyonlarını arttıracak şekilde düzenlemesi daha zor olmuştur (Khalili, 2020: s. 2). Ayrıca eğitmenler, uzaktan eğitim ile birlikte yeni yazılımın nasıl kullanılacağını, müfredatı çevrim içi ortama aktarmayı ve kendilerine stres yaratabilecek bir durum olan etkileşim sırasında öğrencilerden dönüt alamadığı durumlarla nasıl başa çıkılacağını çok kısa bir sürede kavramak ve aksiyona dökmek zorunda kalmıştır (Feng vd., 2020: s. 168). Benzer

şekilde öğrencilerde de araştırmalarda geçen ve uzaktan eğitim kapsamında dezavantaj niteliği taşıyan sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlardan bazıları; uzaktan eğitim ile ilgili deneyimi olmayan birimlerin ya da üniversitelerin bu sistem ile ilgili öğrencilere açıklayıcı bir platform oluşturmamış olması, tıp ve mühendislik gibi yüz yüze eğitimin gerekli olduğu bölümlerde okuyan öğrencilerin pratikten yoksun bir şekilde bir sonraki sınıfa geçiş yapması (Piotrowski ve King, 2020: s. 64), internete erişimin her ülkede ve hatta ülke içindeki bölgelerde aynı olmaması, öğrencilerin gerekli materyale sahip olmaması ve öz çalışma disiplini düşük olan öğrencilerin akademik motivasyonunun düşmüş olmasıdır (Akat ve Karataş, 2020: s. 7). Özellikle lisansüstü öğrenciler nezdinde; etkileşimin olduğu, deneyim ve gözlemlerin diğer grup bireyleri ile gerçekleştiği sosyal ortamlarda öğrenimin etkililik düzeyinin en üst noktaya geldiği gerçeğinin yanı sıra, öğrenci bağlılığını ve etkileşimi arttırmak için tartışma ortamının oluşturulması gerekliliği (Khalili, 2020: s. 2) düşünüldüğünde, uzaktan eğitimin dezavantajlı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Dar kapsamda uzaktan eğitime ani geçişin yanı sıra aynı zamanda geniş kapsamda pandeminin de öğrencilere çeşitli etkileri olmuştur. Pandemi sebebiyle kısıtlamaların başlaması ile birlikte diğer insanlar gibi öğrencilerde de belki de hayatlarının en aktif ve sosyalleşebilecekleri dönemlerinde evde kalarak yalnızlık, depresyon, öfke, kötümserlik ve ümitsizlik gibi duygular oluşmuş, sosyal ilişkileri kesintiye uğramış ve yaşamdan duydukları tatmin azalmıştır (Akat ve Karataş, 2020: s. 5). Ayrıca pandemi öğrencilerin hem sağlıklarını hem de eğitim gördükleri kurumların kapatılmasından dolayı akademik çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir (Zheng vd., 2020: 1). Özetle pandeminin ve uzaktan eğitimin öğrenciler ve öğretmenler üzerinde fiziksel, zihinsel, sosyal ve akademik anlamda pek çok olumsuz etkisi olmuştur (Khalili, 2020: s. 1). Bu denli dezavantajlarının yanında uzaktan eğitimin sunmuş olduğu avantajlar da yer almaktadır. Örneğin; en güncel verilere kolayca ulaşılma, günümüz teknoloji kuşağında yer alan öğrencilerin bağlılığını sağlama, mekândan bağımsız olarak öğrenme, öğrencinin dilediği öğrenme metodu ile konuyu anlaması ve dünya üzerindeki farklı kurumlardaki diğer araştırmacılarla kolay iletişim sağlama gibi artı yönleri de bulunmaktadır (Toquero, 2021: s. 163, 165). Ayrıca uzaktan öğrenme, öğrencide kendi başına öğrenme zorunluğu doğurduğu için üst-bilişsel becerilerinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Khalili, 2020: s. 2). Öyle ki Amerika Birleşik Devletlerinde 2010 yılında öğrenciler kapsamında yapılan bir araştırmaya göre (A.B.D. Eğitim Departmanı, 2010) çevrim içi eğitim daha etkili bulunmuş olup; öğrencilerin uzaktan eğitimde daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Pandemi sebebiyle sosyal izolasyonun etkileri sabit tutulduğunda bu durum günümüzde de geçerli sayılabilir. Fakat öğrencilerin yaklaşık dokuz aydır sosyal ortamlarından uzak bir şekilde mecbur kaldıkları için uzaktan eğitim görmeleri,

pandemi koşullarında bu sonuçların tekrar irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Sayılan tüm bu olumlu ve olumsuz yönlerine rağmen, COVID-19 kalabalık ortamlarda ve damlacık yoluyla bulaştığı için eğitimcilere uzaktan eğitim dışında başka bir seçenek sunmamaktadır (Khalili, 2020: s. 1). Pandemi sebebi ile tercih edilen “Acil Uzaktan Eğitim” sistemindeki mantık, yeni bir eğitim sistemi oluşturmak değil; sadece geçici çözüm bulmak ve eğitimde sürekliliği sağlamaktır (Toquero, 2021: s. 166). Aynı çalışmaya göre acil uzaktan eğitim sistemi hızlı, pratik ve kriz ortamında güvenilir bir öğrenme ortamı sunmaktadır.

1.3. Literatür Taraması

Akademik anlamda COVID-19 dikkat çeken bir konu olsa da, olgunun yükseköğretime etkileri hâlâ araştırılması gereken bir konudur (Khalili, 2020: s. 1; Piotrowski ve King, 2020: s. 61). Literatür incelendiğinde, pandeminin ortaya çıkmasından bu yana pek çok çalışma yapıldığı görülmekle birlikte bu çalışmaların çoğunun ortak noktasının pandeminin başlarında yapılmış olduğu görülmektedir (Aristovnik vd., 2020: s. 3). Bu durum ise konu gereği öğrencilerin deneyimlerinin, analiz edilmesi kapsamında henüz yeterince olgunlaşmaması sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası literatür incelendiğinde Aristovnik vd. (2020)'nin çalışmasının COVID-19'un yükseköğretim öğrencileri üzerindeki etkilerini inceleyen oldukça kapsamlı bir çalışma olduğu görülmektedir. 62 ülkedeki 30.383 öğrenci kapsamında yapılan çalışma neticesinde erkek, yarı zamanlı çalışan, birinci sınıfta okuyan, uygulamalı bilimlerde eğitim gören ve düşük yaşam standartlarına sahip öğrencilerin pandemi sürecinde akademik olarak daha az tatmin olduğu; özel yaşamlarında ekonomik sıkıntı yaşayan kadın, tam zamanlı ve birinci sınıfta olan öğrenciler ise duygusal yaşamları ve kişisel durumları göz önünde bulundurulduğunda daha tatmin olduğu görülmüştür. Ayrıca kendilerine öğrenme materyalleri sağlanan ve üniversitelerinin halkla ilişkilerinin desteğini alan öğrencilerin uzaktan eğitim tatmin düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Rizun ve Strzelecki (2020) 'nin Polonya'daki 1.692 lisans ve lisansüstü öğrencisi ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında deneyim, zevk, bilgisayar kaygısı ve öz yeterliliğin, öğrencilerin uzaktan eğitime geçişi kabullenmeleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin uzaktan eğitimi kabullenmelerinde zevk birincil yordayıcı konumdayken, bunu öz yeterliliğin izlediği görülmüştür. Bununla birlikte algılanan kullanım kolaylığı ve algılanan kullanılabilirliğin da öğrencilerin uzaktan eğitimi kullanma niyetlerini ve kullanmalarına karşı olan tutumlarını etkilediği gözlenmiştir. Unger ve Meiran (2020) 'ın 82 lisans öğrenci ile yaptıkları çalışmasında ise öğrencilerin uzaktan eğitime ani geçişine yönelik tutumları irdelenmiştir. Yapılan çalışmada ayrıca medyadaki pandemi ile ilgili yanlış bilgilendirmeler, uzaktan eğitime yönelik genel anksiyete durumu, salgın hakkında bilgi seviyeleri ile virüse yönelik hazırlık

düzeyleri de sorgulanmıştır. Pandeminin ilk safhasında yapılan çalışmanın bulgularına göre öğrenciler nezdinde (%91,5) uzaktan eğitimin örgün öğretimin yerini asla tutamayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin çoğunluğu (%75,6) uzaktan eğitime geçişte anksiyete durumu yaşadığı; fakat bu oranın üç hafta geçtikten sonra daha da azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada sosyal medyada bilgi kirliliği üzerinde de durulmuştur. Teknoloji içerisinde yaşayan bir kuşağın bu durumun farkına vararak objektif bir değerlendirme yapabilmesi sevindirici niteliktedir. Stres insanların durağan yaşantılarında birden ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirilemez (Baltaş ve Baltaş, 2002); aksine, stres kişilerin günlük yaşantılarından kaynaklanan bir takım durum ve olaylardan ortaya çıkmaktadır. Kişilerin diğer insanlarla etkileşimleri, okudukları, izledikleri, şahit oldukları her türlü olay, kişilerde stres oluşturabilmektedir. Ortamda yaşanan değişimler (Pehlivan, 1995), kişilerin yeni ortamlarına adapte olamaması, kişinin kendisini dış çevresel tehditlere açık olarak hissetmesine, dolayısıyla stresli olmasına yol açabilmektedir.

Ulusal literatür incelendiğinde de konu kapsamında bazı çalışmalara rastlanılmıştır. Çakır ve Arslan (2020)'ın çalışmalarında Amasya Üniversitesi'ndeki 286 öğrencinin uzaktan eğitime karşı tutumları incelenmiştir. Çalışma neticesinde öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin tutumlarının ortalamanın üstünde puan aldığı görülmüştür. Bununla birlikte Aristovnik vd.'nin (2020) çalışmasından farklı olarak demografik özelliklere göre tutumların farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Benzer bir amaçla Kırali ve Alcı'nın (2016) İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinde okuyan 338 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmalarında katılımcıların cinsiyet, günlük bilgisayar kullanma sıklığı ile uzaktan eğitim için gerekli olan kişisel bilgisayar ve internete sahip olma değişkenlerine göre uzaktan eğitime karşı algıları incelenmiştir. Çalışma neticesinde algıların cinsiyet ve internet bağlantısına sahip olma ile farklılaşmadığı; bununla birlikte kişisel bilgisayara sahip olma ve günlük bilgisayar kullanma sıklığına göre farklılaştığı görülmüştür. Yılmaz İnce vd. (2020)'nin Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi kapsamında 1011 öğrenci ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, öğrencilerin pandemi sürecinde uzaktan eğitime karşı olan görüşleri ve uzaktan eğitim ile ilgili bilgi düzeylerini analiz etmek amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, bilgisayar ve internet sahibi olmanın, öğrencilerin uzaktan eğitime karşı olan görüşlerini etkilediği saptanmış olup öğrencilerin nezdinde uzaktan eğitimin örgün öğretim kadar etkili olmadığı görülmüştür. Keskin ve Özer Kaya (2020)'nin çalışmalarında, öğrencilerin pandemi sürecinde acil olarak geçilmiş olan uzaktan eğitime yönelik geri bildirimleri analiz edilmiştir. 652 üniversite öğrencisinin dâhil olduğu çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin çoğunluğu (%84,4) uzaktan eğitimin örgün öğretim kadar etkili olmadığını ve yarısının (%49,9) öğretim elemanları ile rahat iletişim kuramadıklarını, %60,7'sinin

uzaktan eğitimin kişisel öğrenme hızına göre ayarlanabilmesine olanak verdiğini iddia etse de daha büyük bir çoğunluk olan %74,6'lık kısmın ise bu bilgilerin daha kolay unutulduğunu ve yaklaşık yarısının da (%53,9) teknik problemler yaşadığı sonuçları elde edilmiştir. Serçeme li ve Kurnaz'ın (2020) çalışmasında ise Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi öğrencileri ile yapılan çalışmada öğrencilerin uzaktan eğitim ile ilgili görüşleri ve uzaktan eğitim sistemi ile ilgili öz yeterlikleri incelenmiştir. Bulgulara göre öğrencilerin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlilik konusunda bir sorun yaşamaları da uzaktan eğitimi fazla benimsemedikleri görülmüştür. Ayrıca arşiv derslerin varlığı, esnek eğitim fırsatları ve zaman tasarrufu sağlaması uzaktan eğitimin avantajları olarak değerlendirilirken; erişim problemi ile sosyallikten yoksun olma ise eksi yönleri olarak belirtilmiştir.

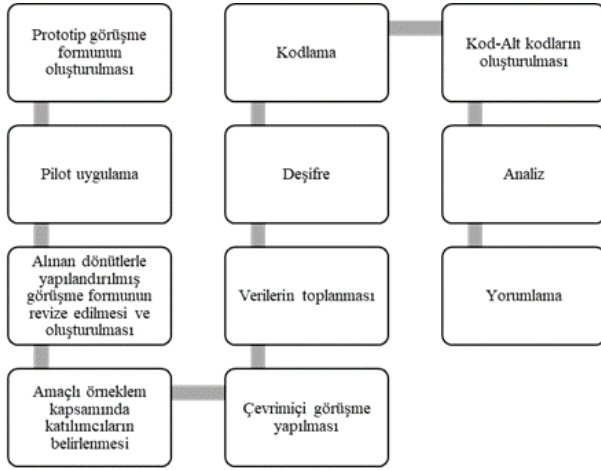
2. YÖNTEM

Bu çalışma; COVID-19 ile başlayan pandemi sürecinde uzaktan eğitimi deneyimleyen lisansüstü öğrencilerin görüşlerini incelemeyi amaçlayan bir nitel veri analizi araştırmasıdır. Araştırmada yöntem olarak, insanların olaylara karşı nasıl yaklaştığını ve nasıl düşündüğünü sayısal olarak ifade etmek yerine derinlemesine inceleme ye imkân vermesi (Özdemir, 2010: s. 326) sebebiyle bir nitel araştırma yöntemi olan görüşme tercih edilmiştir. Araştırmada tamamen bireysel algı, anlatı ve tecrübelerin esas alınması; araştırmanın 'fenomenolojik desen' (Tanyaş, 2014: s. 31) çerçevesinde gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştır. Fenomenolojik analizde önemli olan bireylerin söylemlerine bağlı olarak onların duygu ve düşüncelerini anlamaya ve yorumlamaya çalışmaktır (Smith ve Shinebourne, 2012: s. 1). Fenomenolojik analizde örneklem seçiminde küçük gruplar tercih edilmektedir. Küçük örneklem grubu seçilmesindeki en önemli neden, araştırmacının bireyden ziyade incelenen olay ya da duruma ilişkin derinlemesine bir analiz yapmak istemesidir (Smith, 2004: s. 42). Bu nedenle 5-6 kişiden meydana gelen ve olabildiğince homojen özellikler taşıyan bir örneklem grubu tercih edilmelidir (Tanyaş, 2014: s. 31). Dolayısıyla katılımcı olarak Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencileri, amaçlı örneklem yaklaşımıyla belirlenmiştir. Öğrencilerin Sosyal Bilimler alanında tercih edilmesinin sebebi; Aristovnik vd.'nin (2020: s. 18) 62 ülke kapsamında yaptıkları geniş kapsamlı çalışmasında, uzaktan eğitim sürecinde akademik olarak en çok tatmin olan öğrencilerin sosyal bilimler öğrencileri olması iken; anabilim dalının işletme bölümü bünyesinde tercih edilme sebebi ise, yapılan bir araştırmada ülkemizdeki yükseköğretim kapsamında uzaktan eğitimin en çok uygulandığı bölüm olmasından ileri gelmektedir (Yavuzalp vd., 2016: s. 766). Prototip olarak oluşturulan yapılandırılmış görüşme formu, hazırlık sürecinde işletme anabilim dalında lisansüstü öğrenim gören bir öğrenci grubuna pilot çalışma olarak uygulanmış ve yapılan dönütler üzerinden form

revize edilmiştir. Daha sonra revize edilen yapılandırılmış görüşme formu soruları katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcılar toplamda 7 kişi olmakla birlikte homojenliği sağlayabilmek amacıyla erkek öğrencilerden seçilmiştir. Görüşmeler çevrim içi olarak gerçekleştirilmiş ve ortalama 2 saat sürmüştür. Veriler toplandıktan sonra verilerin işlenmesi aşamasına geçilmiştir. Verilerin analizi için MAXQDA 2020 paket programı kullanılmıştır.

2.1. Verilerin İşlenmesi ve Analizi

Görüşmelerden elde edilen verilerin metne dönüştürülmesi olarak tanımlanan deşifre işlemi gerçekleştirilerek MAXQDA'ye tanımlanmıştır. Deşifre sürecinden sonra kodlama işleminde yardımcı olması için veriler birkaç defa okunarak veri aşinalığı (data immersion) (Çelik vd., 2020: s. 383) sağlanmıştır. Veri aşinalığı hem kodlama hem de analiz sürecini kolaylaştırmak için uygulanması gereken bir adımdır. Veri aşinalığı sağlandıktan sonra verilerin kodlanması işlemine geçilmiştir. Kodlama, verilerin benzer özelliklerinin tespit edilip, anlamlı küçük parçalar halinde etiketlenerek kategorileştirme işlemidir (Creswell, 2016: s. 135). Kodlama işlemi yapılırken verilere özgü kodlamaların gözden kaçmaması için hazır kod kullanımı tercih edilmemiş, özgün kod ve alt kodlar oluşturularak kategorize işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu sayede betimsel analizler; frekans grafikleri, kod-alt kod bölümler modeli ve kelime bulutu kullanılmıştır. Çalışmanın yöntem kısmı Şekil 1'de aşamalar halinde verilmiştir.

Şekil 1. Araştırmada Kullanılan Yöntem Adımları

2.2. Geçerlik, Güvenirlik ve Etik Sorumluluklar

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik belirlemek için farklı yöntemler bulunmaktadır. Bu çalışmada Başkale (2016: s. 24) tarafından derlenen geçerlik ve güvenilirlik için kullanılan yöntemler dikkate alınarak araştırmacı üçgenlemesi, amaçlı örneklem, araştırma yönteminin ayrıntılı tanımı, alan yazındaki teori ve uygulamaların incelenmesi, başka araştırmaların süreç ve sonuçlarının analiz edilmesi ve katılımcıların ayrıntılı tanımı gibi yöntemler uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma, 13.07.2020 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

şen Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Toplantısı'nın 04 no'lu etik ilkelere uygunluk kararına istinaden yapılmıştır.

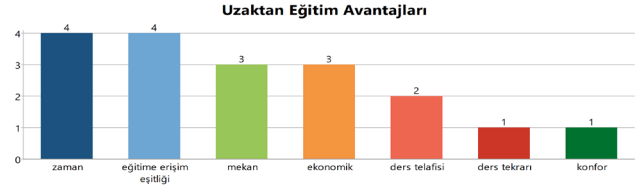
3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmaya katılım sağlayan bireylere ait demografik özellikler Tablo 1'de ifade edilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı Numarası	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Medeni Durum
K1	34	Erkek	Kamu Personeli	Evli
K2	26	Erkek	Öğrenci	Bekâr
K3	28	Erkek	Öğrenci	Bekâr
K4	30	Erkek	Kamu Personeli	Evli
K5	25	Erkek	Serbest Meslek Erbabı	Bekâr
K6	38	Erkek	Banka Personeli	Bekâr
K7	28	Erkek	Kamu Görevlisi	Bekâr

Araştırmada yer alan katılımcıların 2'sinin öğrenci; 5'inin ise farklı meslek gruplarında çalışmakta olduğu ve hepsinin erkek olduğu gözlenmektedir. Ayrıca katılımcıların medeni durumları incelendiğinde 2'sinin evli, 5'inin ise bekâr olduğu görülmektedir. Son olarak katılımcıların hepsinin Y kuşağı mensubu olması da örneklemin bir diğer demografik niteliği olan yaş kapsamındaki homojenliği açısından da önemlidir.

Şekil 2. Avantaj Koduna İlişkin Kodlu Bölüm Sayılarının Frekans Grafiği

Araştırma kapsamında görüşme yapılan 7 katılımcının 'Uzaktan eğitimin avantajları hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?' sorusuna yönelik verilen yanıtlarda en çok değinilen faktörlerin Şekil 2'de de görüleceği üzere; 'zaman avantajı' ve 'eğitime erişim eşitliği' olduğu görülmektedir. Eğitime erişim eşitliği olarak kodlama yapılan faktör; bireylerin çok sayıda farklı sebep ile (çalışma, sosyo-ekonomik durum vb.) yüz yüze eğitim imkânına sahip olamayıp uzaktan eğitim uygulaması sayesinde eğitime erişim eşitliği yakalayabildiklerini ifade etmelerinden dolayı araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların eğitime erişim eşitliği ile kodlanan ifadeleri aşağıda belirtilmektedir:

K.3. Erkek/28/Öğrenci/Bekâr "Örgün öğretimde derse katılma güclüğü çeken öğrencilere katılım imkânı sunması avantajdır."

K. 4. Erkek/30/Kamu Personeli/Evli "Meslek hayatında olan bir kişi için eğitim hayatına katılmasını kolay hâle getiriyor."

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Her an her yerde eğitime erişim hakkına sahip olunmaktadır.”

Bununla birlikte aynı yinleme frekansına sahip bir diğer faktör olan zaman avantajına yönelik katılımcıların ifadesi ise;

K. 2. Erkek/26/Öğrenci/Bekâr “Zaman yönünden; okula gidip gelme süresi, hazırlanma süresi, toplu taşıma bekleme süresi vb. örnekler avantaj olarak sayılabilir.”

K. 4. Erkek/30/Kamu Personeli/Evli “Uzaktan eğitim, zamanı olmadığı için eğitim alamayan kişiler için çok avantajlı.”

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Eğitim için herhangi bir zaman kısıtı olmaz. Her an eğitime erişim hakkına sahip olunur.” şeklindedir. Katılımcıların mekân avantajı ve ekonomik avantaj olarak kodlanan ifadeleri ise aşağıda sırasıyla belirtilmektedir:

K. 1. Erkek/34/Kamu Personeli/Evli “Bulduğum farklı ortamlardan bağlanabilme imkânı hem zaman hem maddi kazancı sağlamakta ve ders kaçırma ihtimalini de azaltmaktadır.”

K. 3. Erkek/28/Öğrenci/Bekâr “Uzaktan eğitimin eğitim masraflarını azaltması, örgün öğretimde derse katılma güçlüğü çeken öğrencilere katılım imkânı sunması gibi avantajları vardır.”

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Uzun vadede bina – kampüs yatırımları azalacağından, kamu harcamalarında azalış sağlar.”

Katılımcıların ders telafisi, ders tekrarı ve konfor avantajı olarak kodlanan ifadeleri ise aşağıda sırasıyla belirtilmektedir:

K.1. Erkek/34/Kamu Personeli/Evli “Derse zamanında giremediğinde ders kaydından izleyerek açığı kapatma imkânı vermesi avantajdır.” “...derste anlayamadığın bir kısmı kayıttan tekrar izleyerek daha iyi anlama, tekrar ve pekiştirme imkânı vermesi...”

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Giremediğiniz dersleri daha sonra dilediğiniz zamanda telafi edebiliyorsunuz.”

K. 2. Erkek/26/Öğrenci/Bekar “Ders dinlerken çay, kahve vs. içilebilmesi uzaktan eğitimin avantajlı yönüdür.”

Katılımcılara yöneltilen ‘Uzaktan eğitimin dezavantajları hakkında neler düşünüyorsunuz?’ sorusuna yönelik

verilen yanıtlarda en çok değinilen faktörün ‘iletişim ve etkileşim’ olduğu görülmektedir. İkinci sırayı ise ‘zayıf internet altyapısı’ ile ‘ifade ve aktarım güçlüğü’ paylaşmaktadır. Benzer şekilde üçüncü sırada ‘sosyalleşmek’, ‘teknik altyapı’ ve ‘derse ilginin azalması’; dördüncü sırada ‘denetim ve otorite güçlüğü’, ‘öğretim elemanlarına erişim’ ve ‘ekonomik durum’; son sırada ise ‘teknolojik bilgi düzeyi’ yer almaktadır. Grafikte yer alan kodlara denk gelen katılımcı ifadelerinden bazıları aşağıda sıralanmaktadır. İletişim ve etkileşim koduna ait katılımcı ifadeleri;

K. 1. Erkek/34/Kamu Personeli/Evli “Hocalarla ve öğrenciler arasında yeterli etkileşim olmadığı için, derslerde interaktif eğitim yeterli seviyede gerçekleştirilememektedir.”

K. 4. Erkek/30/Kamu Personeli/Evli “Daha çok örgün eğitimde mümkün olan jest ve mimiklerle kendini daha iyi ifade edebilme, beden dilini konuşmaya yansıtma, ifade ettiklerini karşıya daha kolay geçirme zorlukları ister istemez oluyor. Uzaktan eğitimde hiçbir zaman duyguların tam olarak karşı tarafa geçmediğini düşündüğüm için benim için en büyük dezavantaj kendini yüzde yüz ifade edememek oluyor.” şeklinde iken zayıf internet altyapısı koduna ait katılımcı ifadeleri ise;

K. 3. Erkek/28/Öğrenci/Bekâr “Kullanılan internet altyapısında meydana gelen sorunların yarattığı etki dezavantajlardan biridir.”

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Her kullanıcı aynı teknik donanım ve erişim altyapısına sahip olmadığı için erişimlerde sorunlar olmaktadır.” şeklindedir.

Katılımcıların ifade ve aktarım güçlüğü koduna ait katılımcı ifadeleri;

K. 1. Erkek/34/Kamu Personeli/Evli “Konuşma akışkanlığı iyi olmayan eğiticilerde dersin anlaşılma problemi uzaktan eğitimin dezavantajıdır.”

K. 4. Erkek/30/Kamu Personeli/Evli “Uzaktan eğitimde ifade ettiklerimizin karşıya tam olarak geçirme zorlukları ister istemez oluyor.” şeklindedir.

Katılımcıların sosyalleşmek, teknik altyapı ve derse ilginin azalması olarak kodlanan ifadeleri ise aşağıda yer almaktadır:

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Eğitim sürecinde kampüs, okul, bahçe vb. alanların soyut hale gelmesi, yaşayarak öğrenme ve sosyalleşme sürecine engel oluyor.”

K. 1. Erkek/34/Kamu Personeli/Evli “...her öğrenci aynı anda konuştuğu zaman anlaşılma problemi olduğundan sesin tek tek açılması halinde vakit kaybı olacağı... Bant genişliği sebebiyle dersin normal zamanından kısa sürmesi gibi olumsuz yönleri vardır.”

K. 3. Erkek/28/Öğrenci/Bekâr “Kendi kendine çalışma alışkanlığı olmayan bireylerin planlamada zorlanmaları ve bu da derse karşı ilgiyi kaybetmesine sebep olabilir.”

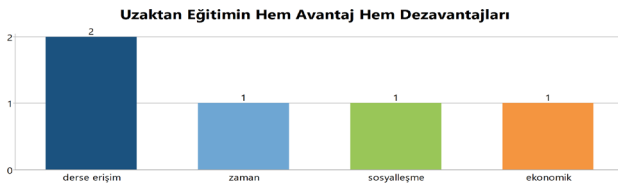
Son olarak katılımcıların denetim ve otorite güçlüğü, öğretim elemanlarına erişim ve ekonomik durum olarak kodlanan ifadelerine aşağıda yer verilmektedir:

K. 1. Erkek/34/Kamu Personeli/Evli “...öğrencinin gerçekten dersi dinleyip dinlemediğinin çok iyi kontrol edilememesi...” “...hocalardan ders anlaşım noktasında gerekli geri dönüş alınmadığı ve derslerdeki interaktif eğitimin yeterli seviyede gerçekleştirilememesi...”

K. 5. Erkek/25/Serbest Meslek Erbabı/Bekâr “Ders disiplinini, algının yalnızca derste tutulamaması olumsuz yönleridir.”

K. 2. Erkek/26/Öğrenci/Bekâr “Uzaktan eğitimin dezavantajları hocalarımıza istediğimiz zaman danışıp onların engin bilgi ve tecrübelerinden yararlanamamak, bilim uzmanı olarak yetişme yolunda onların usta-çırak ilişkisi deneyiminden faydalanamamaktır.”

K. 3. Erkek/28/Öğrenci/Bekâr “Öğrencilerin bir kısmının gerekli maddi olanaklara sahip olamaması uzaktan eğitimden faydalanamamalarına sebep olmaktadır.”

Şekil 4. Avantaj-Dezavantaj (Çift Yönlülük) Koduna İlişkin Kodlu Bölüm Sayılarının Frekans Grafiği

Katılımcılara yöneltilen ‘Uzaktan eğitimin aynı anda hem avantaj hem de dezavantajı olan yönleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?’ sorusuna yönelik verilen yanıtlarda en çok değinilen faktörün ‘derse erişim’ olduğu görülmektedir. Derse erişim; katılımcıların yüz yüze eğitimde farklı nedenlerle erişemedikleri eğitime; uzaktan eğitim uygulamalarında ise çeşitli teknik altyapı sorunları nedeniyle erişemediklerini ifade etmeleri nedeniyle ‘derse erişim’ olarak kodlanmıştır. Bu faktöre yönelik katılımcı ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

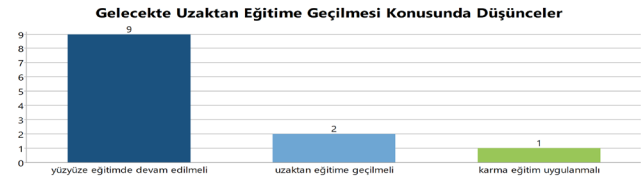
K. 4. Erkek/30/Kamu Personeli/Evli “Uzaktan eğitim süreci benim için derse katılım konusunda çok büyük yarar sağladı. Özellikle benim için bir fırsat oldu diyebilirim. Fakat bu konuda dezavantaj internet kaynaklı altyapısal sorunlar yüzünden derslere erişememe olarak kendini gösterdi.”

K. 7. Erkek/28/Kamu Görevlisi/Bekâr “Uzaktan eğitimin kolay ulaşılabilir her yerden erişilebilmesi avantajken teknik sorunlardan dolayı ve altyapı sorunlarından dolayı derse erişememek dezavantajdır.”

Şekil 4’te ikinci sırada ‘zaman’, ‘sosyalleşme’ ve ‘ekonomik’ faktörler katılımcılar nezdinde uzaktan eğitimin hem avantajlı hem de dezavantajlı yönlerini oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların bu faktörlere ait ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Derse iş yerimden bağlanabilmek bir avantaj olurken, iş yoğunluğumda zamanlama ayarlaması yapmak benim için bir dezavantajdır.”

K. 3. Erkek/28/Öğrenci/Bekâr “Hiç kimsenin birbirini görmemiş olmasına rağmen uzaktan eğitim sınıflarının samimi ortamında belirli bir düzeyde arkadaşlık ve samimiyetin kurulabilmesi sağlanırken gerçek anlamda kampüs yaşantısı ve sosyalleşmeden uzak kalınması dezavantajdır.”

Şekil 5. Uzaktan Eğitime Geçilmesi Konusunda Düşüncelere İlişkin Kodlu Bölüm Sayılarının Frekans Grafiği

Katılımcıların gelecekte uzaktan eğitime geçilmesi konusunda düşüncelerinin öğrenilmeye çalışıldığı kısım incelendiğinde düşünce yoğunluğunun ‘yüz yüze eğitimin devam etmesi’ yönünde olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak;

K. 3. Erkek/28/Öğrenci/Bekâr “Hayır gelecekte uzaktan eğitime geçilmemeli. Çünkü tüm eğitim faaliyetleri sınıf mevcutlarının fazlalığı, yeni jenerasyonun konsantrasyon problemi, sosyalleşme sorunu ve bunun yansıması olarak özgüvensiz, içine kapanık, sağlıksız nesiller ortaya çıkacaktır.”

K. 6. Erkek/38/Banka Personeli/Bekâr “Kişisel olarak eğitim sürecinin bütünüyle uzaktan eğitim şeklinde devam etmesinin doğru bir tercih olduğunu düşünmüyorum. Eğitimin, karşılıklı yüz yüze etkileşimle, eğitim için özerkleşmiş alanlarda yapıldığı takdirde daha anlamlı olacağı kanaatindeyim.”

K. 7. Erkek/28/Kamu Görevlisi/Bekâr “Lise öğrenimini tamamlayıp, üniversiteye gelen bireylerin kendi kendisini idare etmesini, hayatta sağlam ayaklar üzerinde durmalarını ve de arkadaşlık, ikili ilişkiler, sosyalleşme açısından gelişimleri için örgün öğretim diğer bir adıyla yüz yüze öğretim yapılmalıdır.” ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca uzaktan eğitimin gelecekte uygulanabileceğini düşünen katılımcılar konuyu çalışan bireyler açısından değerlendirerek bu yöntemin bir avantaj olduğunu ifade etmektedir.

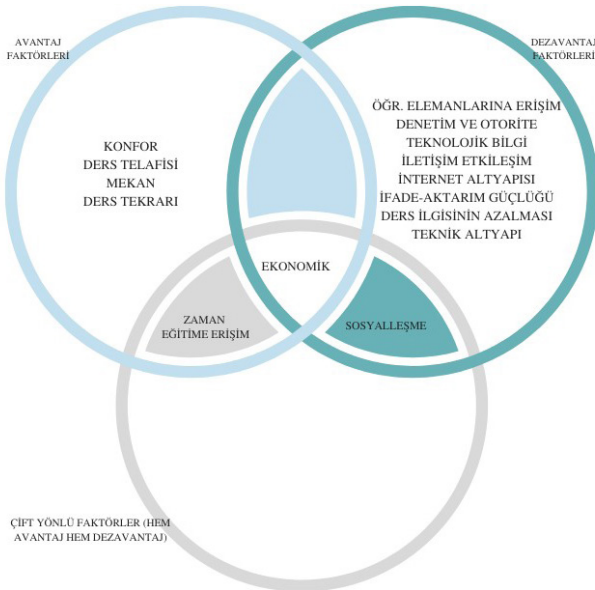
K. 4. Erkek/30/Kamu Personeli/Evli “Gelecekte eğitimin mümkün olduğunca uzaktan olmasının öğrenim hayatına büyük katkılar sunacağını düşünüyorum. Özellikle yükseköğretimde insanlar çalışma hayatı dolayısıyla zamanı olmaması nedeniyle eğitime devam etmek istese de bu fırsatı bulamamaktadır. Uzaktan eğitim en çok bu kitleyi eğitim hayatına adapte edecektir. Bunun da eğitim kalitesini yükselteceğini düşünüyorum.”

Çalışmada katılımcılara uzaktan eğitim temelinde yöneltilen çeşitli sorulara verdikleri cevaplara ait verilerin kelime bulutu olarak gösterimi incelendiğinde sıklıkla kullanılan kelimelerin ‘uzaktan’, ‘eğitim’, ‘zaman’, ‘teknik’, ‘etkileşim’, ‘sosyalleşme’, ‘erişim’, ‘interaktif’, ‘mali’, ‘maddi’, ‘anlaşılma’ olması dikkat çekmektedir. Çalışmanın bulgular kısmında elde edilen verilerle kelime bulutunda yer alan kelimelerin benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir.

Araştırmanın modelinde uzaktan eğitimin 4 tema altında irdelendiği görülmektedir. Bu temalar uzaktan eğitimin avantajları, dezavantajları, hem avantaj hem dezavantaj özelliği taşıyan çift yönlü kriterler ve son olarak uzaktan eğitimin eksikleri ve iyileştirilmesine yönelik görüşlerdir. Modelde yer alan alt kodlar incelendiğinde tümünde ‘ekonomi’ faktörünün ortak kod olarak belirlendiği gözlemlenmektedir. Ayrıca katılımcıların doğrudan avantaj ya da doğrudan dezavantajda belirtmedikleri faktörleri hem avantaj hem dezavantaj sorusuyla ifade etmeleri konunun derinlemesine incelendiğini gösteren bir noktadır. Çünkü ekonomik faktör dışında ortaklığı olan ‘zaman’, ‘eğitime erişim’ ve ‘sosyalleşme’ faktörleri hem avantaj hem de dezavantaj olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle uzaktan eğitim hakkında öğrencilerin görüşlerini yansıtan genel bir desen aşağıda oluşturulmuştur.

Şekil 9. Alt Kodların Venn Şeması Gösterimi

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada nitel analiz yöntemlerinden görüşme esas alınmış ve araştırma deseni olarak fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Veriler MAXQDA 2020 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmadaki katılımcılar amaçlı örneklem ile belirlenmiş ve bu doğrultuda Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü’nde okuyan 7 yüksek lisans öğrencisi örnekleme oluşturmuştur. Araştırmada homojenliği sağlayabilmek amacıyla yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi kategorileri kı-

sıtlı tutulmuştur.

Araştırmada uzaktan eğitimin avantajları kodu kapsamındaki en fazla ifade edilen alt kodlarının “zaman” ve “eğitime erişim” olarak sonuçlanması katılımcı profili ile yorumlanabilmektedir. Katılımcıların 5 tanesinin profesyonel çalışma hayatında olması, eğitime ayıracakları zamandan tasarruf etmeleri ve eğitime erişim için uygun mekânda sisteme giriş yapmalarının yeterli olması açısından avantajdır. Zaman ve erişim avantajı uzaktan eğitim açısından en popüler avantajlar olması sebebiyle literatürde benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar bulunmaktadır (Serçemeli ve Kurnaz, 2020; Anderson, 2011; Bozkurt, 2020). Avantajlar koduna ait diğer alt kodlar (mekân, ekonomik, ders telafisi, ders tekrarı, konfor) incelendiğinde uzaktan eğitimi avantajlı kılan kriterlerin çalışanlar açısından ortak kriterler olduğu ifade edilebilir. Avantaj kapsamındaki faktörlerin öğrenciler nezdinde incelendiğinde de, özellikle “zaman” ve “ekonomik faktör”ün geçerli olduğu görülmektedir. Çünkü lisansüstü öğrencilerin ders yükümlülüğü dışında akademik araştırmaları, dil ve merkezi sınavlarda (ALES, YDS vb.) başarı elde edebilmek için zamana ve ekonomik desteğe gereksinim duyulmaktadır.

Uzaktan eğitimin dezavantajları koduna ait alt kodlar ağırlık temelinde sırasıyla “iletişim ve etkileşim”, “zayıf internet altyapısı”, “ifade ve aktarım güçlüğü” olarak tespit edilmiştir. Bu durum günümüz dijital dünyasının doğasında olan ve gelişmekte olan ülkemiz kapsamında iyileştirilmesi için teknolojik ilerlemelerin hızlanmasını ve altyapı hizmetlerinin gelişmesini gerekli kılan bir konudur. Literatürde ifade aktarım güçlüğü (Clark, 2020; Cabı, 2018) ve iletişim-etkileşim (Tekin, 2020) konusunda benzer sonuçlara ulaşmış araştırmalar bulunmaktadır. Uzaktan eğitimin ifade aktarım güçlüğü ve iletişim etkileşim sorunsalını iyileştirebilmek amacıyla artırılmış sanal gerçeklik, bant genişliğinin artırılması, simülasyonlar gibi ileri teknoloji uygulamaları kullanılabilir. Diğer alt kodlar incelendiğinde sosyalleşme, teknik altyapı, derse ilginin azalması, denetim ve otorite güçlüğü konuları da hem sistem hem de bireylerin fizyolojik ihtiyaçları temelinde kaynaklanan sorunsallar olarak ifade edilebilir. Etkileşim ve iletişimin arttırarak derse ilginin artmasında dersin öğretim üyesine de görevler düşmektedir. Aristovnik vd.’ne göre (2020: 8437) dersi veren öğretim üyeleri uzaktan eğitim sistemine göre dersin işlenişini adapte ederek, öğrencinin ilgisini çekmeli ve öğrencinin kendini yalnız ve dersten kopmuş olarak hissetmediği bir ortam oluşturmalıdır. Özellikle bireylerin sosyalleşme konusunda yaşadığı dezavantajlar Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan ‘sevgi ve ait olma’ ile açıklanabilmektedir. Çünkü bireylerin sağlıklı bireyler olmaları için ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan kriterleri karşılamaları gerekmektedir (Steers vd., 2004: 381). Uzaktan eğitimde denetim ve kontrol güçlüğü de sistemin deneyimlendikçe dezavantaj olarak ortaya çıkan faktörlerinden birisi olmuştur. Literatürde de bu anlamda denetim ve kont-

rolünün dezavantaj olarak bulgularında çalışmaları yer almaktadır (Ak vd., 2020; Anderson vd., 2005). Alt kodlarda en düşük ağırlığa sahip konular; öğretim elemanlarına erişim, ekonomik durum ve teknolojik bilgi düzeyi olarak belirlenmiştir. Bu durum katılımcıların lisansüstü dereceye sahip olması ve çoğunluğun çalışanlardan oluşması ile açıklanabilmektedir. Çünkü lisans derecesinde yer alan sınıfların mevcudu öğretim elemanlarının birbir ilgisini imkânsız hale getirmektedir. Ancak lisansüstü sınıfların öğrenci sayısı olarak az olması ile akademik çalışma ve danışmanlık gerektirmesi sebebiyle öğretim görevlilerine erişimi nispeten daha mümkün kılmaktadır. Benzer şekilde katılımcıların çoğunluğunun çalışan olması ekonomik faktörleri görece daha az önemli hale getirmektedir. Son olarak teknolojik bilgi düzeyi kriterinin dezavantaj kapsamında en düşük skoru alan kriter olmasında, katılımcıların Y Kuşağı bireylerinden oluşması sebep olarak gösterilebilmektedir. Y Kuşağının teknoloji açısından kendinden önceki kuşaklara göre daha aktif olduğu bilinmektedir (Miller ve Washington, 2011: s. 174). Bu durum nitelikte Kuyucu'nun (2017: s. 845) Y Kuşağı ve İletişim Teknolojileri anketini kullandığı çalışmasında desteklenmektedir.

Uzaktan eğitimin hem avantaj hem de dezavantajlarının birlikte ölçüldüğü kodlamaya ait alt kodlarda ağırlık sıralamasına göre derse erişim, zaman, sosyalleşme ve ekonomik faktörler en çok ifade edilen konular olmuştur. Uzaktan eğitimle birlikte derse erişim imkânı bulan ve zaman avantajını kullanan katılımcılar, iş yoğunluğundan derslere erişemedikleri ve zaman problemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yine benzer şekilde kampüs yaşantısının ve üniversite atmosferinin sağladığı sosyalleşme unsuru uzaktan eğitim ile ortadan kalkarken yine uzaktan eğitim derslerinde birbirleriyle hiç tanışmayan kişilerin kaynaşması ve arkadaş olmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir. Son olarak ekonomik kriterin temelde uzaktan eğitimin avantajı konumundayken aynı zamanda uzaktan eğitime erişebilmek için de belli bir ekonomik seviyede olma gerekliliğini ve uzaktan eğitimin iyileştirilmesi anlamında ele alınması gereken bir faktör olduğunu göstermektedir. UNICEF (2020) dünya genelinde çeyrek milyar öğrencinin ekonomik faktörler sebebiyle uzaktan eğitime erişemediğini ve dijital uçurumun arttığını ifade etmektedir. Bu noktada uzaktan eğitim ile birlikte eğitim eşitliği hedeflenirken dijital uçurum tehlikesi de göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır.

Gelecekte uzaktan eğitime geçilmesi konusunda ise katılımcıların genel çoğunluğu (4 kişi) yüzyüze eğitimin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Elde edilen bulgular literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Unger ve Meiran, 2020; Peloso vd., 2020; Tekin, 2020; Balıkcıoğlu vd., 2019). Araştırmada katılımcıların uzaktan eğitim deneyimleri göz önünde bulundurularak uzaktan eğitimde gözlemledikleri eksiklikleri ifade etmeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre uzaktan eğitimde etkileşim ve iletişim eksikliği ve üniversitelerin altyapı

eksikliği en çok ifade edilen konular olarak belirlenmiştir. İkinci en önemli konu ise ekonomik eşitsizlik olarak ifade edilmiştir. Etkileşim ve iletişim eksikliği konusunun iyileştirmesi için uzaktan eğitim merkezi (UZEM) platformlarının aktif ve etkin kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca derslerin interaktif kullanımını öğrencinin dersi sanal bir duvar olarak görmemesi için karşılıklı soru-cevap, sunumlar, görüntü ve görsellerle dersin zenginleştirilmesi sağlanmalıdır. Bu durum ise daha önce de belirtildiği üzere dersin sorumlusu olan öğretim üyesine düşmektedir (Feng vd., 2020: s. 168, 169). Üniversitelerin altyapı sorunlarının giderilmesi konusunda ayrılan kaynakların etkin kullanımı, bant genişliği, profesyonel teknik destek ekibi gibi konulara önem verilmesi gerekmektedir. Son olarak ekonomik eşitsizliğin uzaktan eğitimin uygulanmasıyla birlikte daha belirgin bir dezavantaj olduğunu ifade eden benzer çalışmalar yer almaktadır (Yıldız ve Vural, 2020; Balıkcıoğlu vd., 2019; Gökçe, 2008). Uzaktan eğitimde genel değerlendirme temel alındığında ekonomik eşitsizliğin bireylerin eğitime erişiminde en büyük engel olabileceği tecrübe edilmiştir. Bu noktada hane halkı gelirinde uzaktan eğitimi karşılayabilecek düzeyde (internet, tablet, bilgisayar vb.) bir iyileşme olmadan gelecekte tamamen uzaktan eğitime geçilmesinin realiteden uzak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Chick vd. 'ne göre (2020: s. 731) bu tür hızlı gelişen kriz durumlarında öğretmenlerden, öğrenme yöntemlerinden ve öğrencilerden büyük ölçüde bir esneklik sağlanması önem arz etmektedir. Pandemiden daha hızlı ve bilinçli bir şekilde kurtulabilmek için ise eğitim alanında çeşitli tavsiyeler verilmektedir. Bunlar; toplum bilincinin geliştirilmesine yönelik dersler hazırlanması (Khalili, 2020: s. 2), personelin hazırlanması ve eğitilmesi (Daniel, 2020: s. 92), çevre ve sağlık derslerinin tüm müfredatlara konulması, çevresel politikaların ve hijyen uygulamalarının güçlendirilmesi, çevrim içi zihinsel sağlık ve medikal hizmetlerin kurulması ve öğretmenlerin çevrim içi öğretim becerilerinin geliştirilmesidir (Toquero, 2020: s. 2). Ayrıca adaptasyon süreci boyunca üniversiteler tarafından yazılımlarının nasıl kullanılması gerektiğini belirten bir görsel tanıtımla birlikte karşılaşılan sorunlara hızlı bir şekilde yanıt verebilecek ekipler oluşturulmalıdır (Feng vd., 2020: s. 169). Yapılan bir çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin uzaktan eğitimden daha fazla tatmin olmasını sağlamak için; öğrencilerin kendilerine öğrenme materyallerinin sunulması, üniversitelerin halkla ilişkilerinin desteğini sağlaması, bilgisayar becerilerinin kazandırılması gerekmektedir (Aristovnik vd., 2020: s. 18).

Araştırmanın fenomenolojik desen üzerine kurulmasından kaynaklı örneklem seçiminde belirli kısıtlar meydana gelmiştir. Homojenliği sağlayabilmek amacıyla örneklemede sadece erkek, Y kuşağı yaş grubu ve yüksek lisans öğrencisi kriterini sağlayanlar ile görüşmeler yapılmıştır. Bu durum araştırmanın kısıtını oluşturmaktadır. Bu sebeple gelecekteki çalışmalarda örneklemin kadınlardan

oluştugu araştırmalar yapılarak cinsiyet temelli karşılaştırmalar yapılabilir. Özellikle evli ve çocuklu kadın öğrencilerde iş-yaşam dengesi temelinde farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünölmektedir. Ayrıca araştırma gelişmekte olan bir ölkede, devlet üniversitesinde ve sosyal bilimler alanında eğitim alan öğrenciler temelinde gerçekleştirilmiştir. Farklı çalışmalarda gelişmiş ölkeler ya da vakıf üniversiteleri bünyesinde yapılacak çalışmalarda öne çıkan kriterlerin farklılaşması muhtemeldir. Benzer şekilde fen bilimleri, tıp ya da mühendislik alanlarında deney ve uygulamaya açık bölümlerde de sonuçların farklılık göstermesi olasıdır. Son olarak meslek yüksekokulu ya da fakültelerin 1. sınıf öğrencilerin pandemi sebebiyle yüz yüze eğitim alamamış olmaları nedeniyle yapılabilecek çalışmalarda, farklı bulgu ve sonuçlar elde edilmesine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- A.B.D. Eğitim Departmanı. (2010). *Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies*, Washington, D.C. 22 Ocak 2021 tarihinde <http://www2.ed.gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.pdf>. adresinden erişildi.
- Ak, M., Şahin, L., Çiçekler, A. N., & Ertürk, M. A. (2020). Kovid-19 Küresel Salgın Sürecinde İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulamalarına Genel Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(2), 1-10.
- Akat, M., & Karataş, K. (2020). Psychological Effects of COVID-19 Pandemic on Society and Its Reflections on Education. *Turkish Studies*, 15(4), s. 1-13.
- Anderson, H. M., Cain, J., & Bird, E. (2005). Online Student Course Evaluations: Review of Literature and A Pilot Study. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 69(1-5), 34-43.
- Anderson, T. (2011). Toward A Theory of Online Learning. T. Anderson (Ed.), *Theory and Practice of Online Learning* içinde (ss.45-75) Canada: AU Press.
- Aristovnik, A., Kerzic, D., Ravselj, D., Tomazevic, N., & Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective. *Sustainability*, 12(8438), 1-34.
- Aykaç, B. (2001). Kamu Yönetiminde Kriz ve Kriz Yönetimi. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi* 2, 123-132.
- Balıkçıoğlu, N., Öz, D. Ç. & Işın, N. N. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Derslerindeki Memnuniyet Araştırması: Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 462-473.
- Baltaş A, Baltaş Z (2002). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Başkale, H. (2016). Determination of Validity, Reliability and Sample Size in Qualitative Studies. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sırasında İlköğretim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik İmge ve Algıları: Bir Metafor Analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-23.
- Cabı, E. (2018). Uzaktan Eğitim ile Bilgisayar Okuryazarlığı Öğretimi: Eğitim Deneyimleri. *Başkent University Journal of Education*, 5(1), 61-68.
- Cahapay, M. B. (2020). Rethinking Education in the New Normal Post-COVID-19 Era: A Curriculum Studies Perspective. *Aquademia*, 4(2), 1-5.
- Can, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık Ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Chick, R. C., Clifton, G. T., Peace, K. M., Propper, B. W., Hale, D. F., Alseidi, A. A., & Vreelan, T. J. (2020). Using Technology to Maintain the Education of Residents During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Surgical Education*, 77(4), 729-732.
- Clark, J. T. (2020). Distance Education. E. Iadanza (Ed.). *Clinical Engineering Handbook* içinde (ss. 410-415). Academic Imp-rint: Academic Press.
- COVID-19 Impact on Education. (2020). 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>. adresinden erişildi.
- Crawford, J., Butler-Henderson, K., Rudolph, J., Malkawi, B., Glowatz, M., Burton, R., Magni, P. A., & Lam, S. (2020). COVID-19: 20 Countries’ Higher Education Intra-Period Digital Pedagogy Responses. *Journal of Applied Learning & Teaching*, 3(1), 9-28.
- Creswell, J. W. (2016). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches. *Sage Publications*. 18 Ocak 2021 tarihinde <http://www.ceil-conicet.gov.ar/wp-content/uploads/2018/04/CRESWELLQualitative-Inquiry-and-Research-Design-Creswell.pdf> adresinden erişildi.
- Çakır, R., & Arslan, F. (2020). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Eş Zamanlı Sanal Sınıf Ortamlarını Kullanım Niyetleri ile Uzaktan Eğitime İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(15), 114-133.
- Çelik, H, Baykal, N, Memur, H . (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi* 8 (1) , 379-406. DOI:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m.
- Çin Ülke Profili. (2020). T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü 21 Ocak 2021 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/5f3b925713b876ea-88e4c9c4/%C3%87%C4%B0%20%C3%BCIke%20profil.pdf> adresinden erişildi.
- Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 Pandemic. *Prospects*, 49, 91-96.
- Demirkan, Ö., Bayra, E., & Baysan, E. (2016). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Dersleri Takip Etme Durumlarının Dönemsonu Başarılarına Etkisi-Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 47-75.
- Dünya Nüfusu (2020). 21 Ocak 2021 tarihinde <https://www.worldometers.info/tr/> adresinden erişildi.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, D. L., Coombs, C., Constantiou, I., Duan, Y., Edwards, J. S., Gupta, B., Lal, B., Misra, S., Prashant, P., Raman, R., Rana, N. P., Sharma, S. K., & Upadhyay, N. (2020). Impact of COVID-19 Pandemic on Information Management Research and Practice: Transforming Education, Work and Life. *International Journal of Information Management*, 55, 1-20.
- Feng, X., Yu, T., Hu, X., & Fan, K. (2020). A Brief Discussion About the Impact of Coronavirus Disease 2019 on Teaching in Colleges and Universities of China. 2020. *Internati-*

- onal Conference on E-Commerce and Internet Technology (ECIT).de sunulan bildiri.
- Gökçe, A. T. (2008). Küreselleşme Sürecinde Uzaktan Eğitim. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 1-12.
- Greenhow, C., & Chapman, A. (2020). Social Distancing Meet Social Media: Digital Tools for Connecting Students, Teachers, and Citizens in an Emergency. *Information and Learning Sciences*, 121 (5/6), 341-352.
- Heffer, S. (2020). What the Spanish Flu Pandemic Teaches Us Today. *New Statesman*, 36-39.
- Keskin, M., & Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Khalili, H. (2020). Online Interprofessional Education During and Post the COVID-19 Pandemic: A Commentary. *Journal of Interprofessional Care*, DOI: 10.1080/13561820.2020.1792424, 1-5.
- Kıralı, F. N., & Alcı, B. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Algısına İlişkin Görüşleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 30, 55-83.
- Kuyucu, M. (2017). Y Kuşağı ve Teknoloji: Y Kuşağının İletişim Teknolojilerini Kullanım Alışkanlıkları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 845-872.
- Miller, R. K., & Washington, K. (2011). *Consumer Behavior 2011*. United States: Richard K Miller & Associates.
- Mok, K. H., Xiong, W., Ke, G., & Cheung, J. O. W. (2020). Impact of COVID-19 Pandemic on International Higher Education and Student Mobility: Student Perspectives from Mainland China and Honk Kong. *International Journal of Educational Research*, 105, 1-11.
- Oğurlu, E. (2020). Tarih Boyunca Pandemiler ve Uluslararası Sisteme Etkileri, *Turkish Studies*, 15(4), 791-805.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osman-gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Pehlivan, İ. (1995). *Yönetimde Stres Kaynakları*. Ankara: Pegem Yayınları, Personel Geliştirme Merkezi, No:16.
- Peloso, R. M., Ferruzzi, F., Mori, A. A., Camacho, D. P., Franzin, L. C. D. S., Margioto Teston, A. P., & Freitas, K. M. S. (2020). Notes From The Field: Concerns Of Health-Related Higher Education Students In Brazil Pertaining To Distance Learning During The Coronavirus Pandemic. *Evaluation & the Health Professions*, 43(3), 201-203.
- Piotrowski, C., & King, C. (2020). COVID-19 Pandemic: Challenges and Implications for Higher Education. *Education*, 141(2), 61-66.
- Rizun, M., & Strzelecki, A. (2020). Students' Acceptance of the COVID-19 Impact on Shifting Higher Education to Distance Learning in Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 1-19.
- Serçemeli, M., & Kurnaz, E. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açılımları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53.
- Smith, A., J. (2004). Reflecting On The Development Of Interpretative Phenomenological Analysis And Its Contribution To Qualitative Research In Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 1(1), 39-54, DOI: 10.1191/1478088704qp0040a
- Smith, J. A., & Shinebourne, P. (2012). Interpretative Phenomenological Analysis. *American Psychological Association*. 18 Ocak 2021 tarihinde <https://core.ac.uk/download/pdf/141225882.pdf> adresinden erişildi.
- Statista Research Department (2020). *Leading Export Countries Worldwide 2019*. 21 Ocak 2021 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/264623/leading-export-countries-worldwide/#:~:text=Leading%20export%20countries%20worldwide%202019&text=China%20led%20the%20world%20in,at%201.49%20trillion%20US%20dollars>. Adresinden erişildi.
- Steers, R. M., Mowday, R. T., & Shapiro, D. L. (2004). The Future of Work Motivation Theory. *Academy of Management Review*, 29(3), 379-387.
- Tanyaş, B. (2014). Nitel Araştırma Yöntemlerine Giriş: Genel İlkeler ve Psikolojideki Uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5, 25-38.
- Tekin, O. (2020). Uzaktan Eğitim Kullanılan Hizmet İçi Eğitim Programlarına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16(1), 20-35.
- Telli Yamamoto, G. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve Çevrim içi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.
- Temel, M. K., & Ertin, H. (2020). 1918 Grip Pandemisi Kıssasında COVID-19 Pandemisine Hisseler. *Anadolu Klin*, 25(1), 63-78.
- Toquero, C. M. (2020). Challenges and Opportunities for Higher Education Amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context. *Pedagogical Research*, 5(4), 1-5.
- Toquero, C. M. (2021). Emergency Remote Education Experiment Amid COVID-19 Pandemic in Learning Institutions in the Philippines. *International Journal of Educational Research and Innovation*, 15, 162-176.
- UNESCO. (2015). *Basic Guide to Open Educational Resources*. 26 Ocak 2020 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215804> adresinden erişildi.
- Unger, S., & Meiran, W. (2020). Student Attitudes Towards Online Education During the COVID-19 Viral Outbreak of 2020: Distance Learning in a Time of Social Distance. *International Journal of Technology in Education and Science*, 4(4), 256-266.
- UNICEF. (2020). *UNICEF ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) Tarafından Hazırlanan Yeni Rapor*. (Rapor No. UNI326140). 17 Ocak 2021 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/unicef-ve-uluslararası%C4%B1-telekom%C3%BCnikasyon-birli%C4%9Fi-itu-taraf%C4%B1ndan-haz%C4%B1rlanan-yeni> adresinden erişildi.
- WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard (2020). 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://COVID19.who.int/table> adresinden erişildi.
- Wise, C. T. (2020). South Dakota & The Spanish Flu. *South Dakota Magazine*, 53-56.
- Yavuzalp, N., Demirel, M., Taş, H. & Canbolat, G. (2016). Türkiye'deki Üniversitelerin Uzaktan Eğitim Merkezlerinin Mevcut Durumu Üzerine Bir Doküman Analizi Çalışması. *Kastamonu Education Journal*, 25(2).

- Yıldız, A., & Vural, R. A. (2020). COVID-19 PANDEMİSİ VE DERİNLEŞEN EĞİTİM EŞİTSİZLİKLERİ. *Türk Tabipler Birliği, Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*. (Rapor No: 6). 20 Ocak 2020 tarihinde https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part64.pdf adresinden erişildi.
- Yılmaz, İnce, E., Kabul, A., & Diler, İ. (2020). Distance Education in Higher Education in the COVID-19 Pandemic Process: A Case of Isparta Applied Sciences University. *International Journal of Technology in Education and Science*, 4(4), 343-351.
- Zheng, F., Khan, N. A., & Hussain, S. (2020). The COVID-19 Pandemic and Digital Higher Education: Exploring the Impact of Proactive Personality on Social Capital Through Internet Self-Efficacy and Online Interaction Quality. *Children and Youth Services Review*, 119, 1-9.